

‘Omklappen van natuur’

Procedures aanpassen om kansen te pakken, en hoe natuur het meeste rendement heeft via een meer-sporen-aanpak

Korte introductie

Het concept ‘omklappen van natuur’ heeft alles te maken met grond-gebruik, eigendomssituaties en de status van gronden. Het Waterschap Limburg zet een mix van fondsen en maatregelen in om, samen met de gebruikers van gronden, te komen tot een water-robuuste inrichting van het beekdal. En dat gaat verder dan alleen de zone die periodiek inundeert. In tegenstelling tot veel waterschappen die (volgens Martijn Schraven) technische en lokaal denken, is dit succes gebaseerd op een integrale systeemgerichte aanpak met de inzet van een verrassende veelzijdigheid aan instrumenten.

“Omklappen van natuur: een ruil van status met natuur op de plek met het meeste rendement.”

Martijn Schraven
van WL

“Een beekdal klimaatadaptief maken is meer dan wat maatregelen in en net langs het beekje. Het gaat om een integrale benadering van gebruik van het land binnen de systeemgrenzen. In Limburg hebben we hiervoor een unieke aanpak ontwikkeld die op meerdere sporen is gebaseerd en waarvoor we verschillende instrumenten inzetten.”

Martijn Schraven

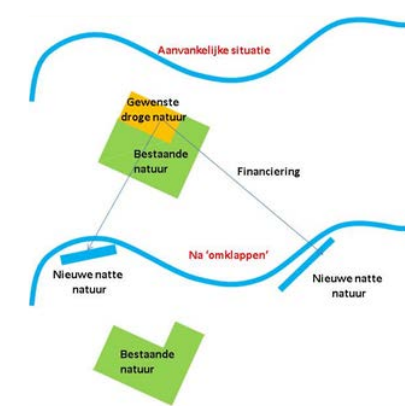
Concept en principe

Jaren geleden speelde ook bij het Waterschap Limburg de discussie over gewenste grondwaterstanden in relatie de afvoer van beken. Op modelmatige wijze is het bodem-grondwater-oppevlaktewatersysteem ten behoeve van het vaststellen van de GGOR in beeld gebracht. Een integrale en gebiedsdekkende aanpak was noodzakelijk, zo werd besloten:

Nieuw Limburgs Peil. Volgens deze in 2010 vastgestelde visie van het waterschap is het beekdal meer dan het soms tijdelijk aanzwellende stroompje. Op systematische wijze is de systeem-grens van het beekdal opgezocht: de zone waarin grondwaterstanden niet meer worden beïnvloed door de beek, en andersom. Binnen die grenzen wil het waterschap via gebiedsgerichte maatregelen functie en gebruik afstemmen op wensen met betrekking tot waterkwaliteit (water tijdelijk bergen) en kwaliteit (o.a. KWR). Het gebruik van de grond tussen de beek en de systeemgrens bepaalt namelijk hoe de beek op regen reageert en is daarmee meteen een deel van de oplossing.

Via overtuiging hebben provincie, waterschap en gemeentes de visies gedeeld en deze in omgevingsplan en bestemmingsplannen opgenomen zodat zij nu sturend kunnen optreden. Zij kunnen ruimtelijke plannen nu op orde brengen.

Wat overtuigt is: laten zien hoe het systeem werkt, je biedt inzicht en andere partijen kunnen hun eigen conclusies trekken. Samenwerking met boeren (respect voor hebben), gemeentes en beheersorganisaties is daarbij cruciaal. Fondsen die jaren lagen te wachten op besteding in droge natuur in de hogere delen zijn slim ingezet voor de aankoop van gronden in de laagst gelegen delen van het beekdal, zodat het waterschap meer invloed kan uitoefenen op het grondgebruik in de inundatiezone.

Dit noemen we ‘omklappen’ en lichten we zo toe. Van daaruit naar de grens van het beekstelsysteem komen we verschillende andere zones tegen waarin de boer steeds meer vrijheid krijgt om zijn werk te doen: agrarisch ondernemer zijn. In de lage delen krijgt hij een beheerverplichting en wordt hij ook natuurbeheerder, waarbij hij deels wordt gecompenseerd voor deze taak en voor lagere en/of meer risicovolle opbrengsten van zijn land. Omdat ook meer hogerop de helling hogere grondwaterstanden kunnen optreden door het beekherstel kan de landbouw daaronder leiden. Onderdeel van de ‘deal’ is de aanleg van peilgestuurde drainage waarmee de grondwaterstand kan worden aangepast aan het groeistadium van de gewassen. Per saldo wordt de boer daar beter van want in drogere periodes kan hij de grondwaterstand sturen.

De aanpak van Waterschap Limburg in beekherstel:

- **Gelden voor de aankoop van gronden zo inzetten dat natuur het meeste rendement heeft, en bijdraagt aan klimaatadaptatie.**
- **Ruilen van de (natuur-)status van gronden.**
- **Natuurcompensatiegelden bundelen en inzetten in integrale klimaatadaptatieve projecten.**
- **Vaststellen van de systeemgrenzen van het beekdal, en creëren van het juiste grondgebruik daarbinnen samen met de boer die een taak krijgt als natuurbeheerder.**

“Je moet aan de boer vragen: ‘kun je mij helpen bij een klimaatadaptieve aanpak’. Zo ja, dan hebben wij daar geld voor over en ondersteunen we je bij onder andere procedurele kwesties. Dat is een succesvolle aanpak gebleken.”

Martijn Schraven

Proces en besluitvorming

Zoals eerder aangegeven heeft de modelstudie tot een breed gedragen inzicht in het watersysteem geleid en is de provinciale omgevingsvisie hierop afgestemd, zodat provincie en gemeentes beter kunnen sturen met het ruimtelijk beleid. Martijn Schraven geeft aan dat je je als waterschap bij een complex beekherstelproject goed moet afvragen welke instrumenten je nodig hebt om het herstelproject in optima forma te kunnen realiseren. Die instrumenten zijn: een integrale procesaanpak, ruimtelijk beleid en natuurlijk financiële instrumenten.

De provincie Limburg heeft fondsen gereserveerd voor de aankoop van gronden ten behoeve van de ‘goudgroene natuur’, deze bevinden zich allen binnen het Natuur Netwerk Nederland, zowel in hoge delen als in lage delen langs beken. Op verschillende plaatsen bleek uitbreiding van die gronden tot grotere aaneengesloten natuurgebieden niet mogelijk omdat grondeigenaren niet wilden meewerken. Soms was dat ook wel logisch, want het ging soms om productieve gronden. Het geld dat was gereserveerd bleef echter onbenut. Op initiatief van het waterschap zijn deze fondsen ingezet voor de aankoop van (goedkopere, want minder productieve) gronden langs beken waar beekherstel gewenst was om de beek meer ruimte te geven en wateroverlast benedenstrooms te voorkomen. De hoger gelegen agrarische gronden behielden hun agrarische bestemming en met het vrijgekomen geld werden de natte delen van het beekdal aangekocht en kregen zij hun nieuwe ‘goudgroene’ status en werden de mogelijkheden voor het waterschap verruimd voor het treffen van de zo nodige maatregelen.

‘Omklassen van natuur’ is dus eigenlijk een kwestie van ‘uitruil van status’. Per saldo werd iedereen hiervan beter: hoger gelegen meer productieve gronden bleven behouden voor de landbouw, en in de beekdalen werd meer (en meer waardevolle) natuur gecreëerd, werden de mogelijkheden voor recreatie verruimd, KRW- en andere waterkwaliteitsdoelen gehaald en werd water vastgehouden die ten goede kon komen aan de hoger gelegen droge zandgronden. Het geld is uiteindelijk besteed aan het doel waarvoor het bestemd was, maar door de koppeling van belangen op een veel nuttiger manier.

In het begin was dat wel even een kwestie van omschakelen want als je jaren bezig bent met het maken van plannen voor droge natuur dan betekent ‘omklossen’ ook dat je plannen niet of elders worden gerealiseerd. Dat is soms niet eenvoudig te erkennen.

“Omklassen van natuur: voor hetzelfde geld meer m2 natuur, plus een per saldo hogere productiepotentieel, en meer mogelijkheden voor een water- en klimaatvriendelijke inrichting.”

“Als het niet gaat zoals het moet, dan moet het maar zoals het gaat”, stelt Martijn Schraven van het Waterschap Limburg. Waarmee hij maar wil zeggen dat met een creatieve aanpak veel mogelijk is, zeker, zoals in dit project, als alle stakeholders er belang bij hebben.”

Ontwerp en realisatie

Een voorbeeld van een project waarin deze principes zijn gebruikt voor beekherstel is de Grootte Molenbeek. Gemeente Horst aan de Maas, Venray, Waterschap Limburg en Provincie Limburg hebben met het project Maasgaard de handen ineen geslagen om de kwaliteit van het buitengebied flink te vergroten via robuuste natuurontwikkeling, verbetering van de landbouw en recreatieprojecten waarbij klimaatadaptatie niet wordt vergeten.

Een van de projecten binnen Maasgaard is de Grootte Molenbeek. Samen met betrokkenen en belangstellenden uit het gebied is gekeken waar behoefte aan bestaat in het gebied op het gebied van natuurherstel, waterbeheer en recreatie.

Met geld uit Maasgaard is ca. 20 ha landbouwgrond gekocht, die vervolgens met agrariërs is uitgeruild tegen natte gronden in het beekdal. Dat gaf het waterschap ruimte om de beek beekdalbreed aan te pakken en de landbouw kreeg daarvoor betere productiegronden in ruil.

De Grootte Molenbeek voert water af van de Peel naar de Maas, de omgeving van het traject waarin beekherstel plaatsvond (tussen A73 en spoorlijn Venlo-Nijmegen) is voornamelijk agrarisch en ondersteunde de ontwikkelingen, vooral omdat het agrarisch potentieel alleen maar toenam.

Het beekherstel in de Grootte Molenbeek is onderdeel van het Maasgaardproject, een gebiedsproces van provincie en waterschap en de gemeentes Horst en Venray. De fondsen van de provincie zijn aangevuld met natuurcompensatiefondsen uit de gemeentes, dus geld van ondernemers die in het kader van bedrijfsuitbreidingen verloren gegane natuur moesten compenseren en dit nu niet ieder voor zich maar op systematische en gestructureerde wijze doen en bijdragen aan een integraal project dat ook nog een goed is voor de landbouw en verstandig met het oog op klimaatadaptatie. Door bundeling van krachten konden de gelden nu goed worden besteed aan het klimaatadaptieve herstel van meerdere beken. Nieuwe natuur werd daarmee geconcentreerd langs beken, in het grootschalige agrarische landschap dat de Peel is. Nieuwe compensatieverplichtingen (van enkele duizenden euro's tot honderdduizend per verplichting) worden nu automatisch gebundeld en ingezet voor beekherstel in combinatie met klimaatadaptieve maatregelen.

Binnen het brede beekdal zijn nu (idealiter) verschillende zones te onderscheiden:

- Een zone direct langs de beek, grond in eigendom van het waterschap, gebruik primair gericht op waterdoeleinden.
- Een zone waarin de boer agrarisch ondernemer en natuurbeheerder is. In deze zone past hij zijn teelten en teeltwijze aan (met hulp van het waterschap), aan het waterbelang. Hiervoor kan hij een vergoeding krijgen waarvan de grootte afhangt van de beperkingen en het risico op schade (soms is de oogst prima, maar soms is er sprake van verminderde opbrengst). Ook kan hij voor eventuele waardedaling (gras levert minder op) compensatie krijgen waarvoor hij betere hoger gelegen gronden kan kopen.
- Op de hogere gronden is door het beekherstel sprake van een verhoogde grondwaterstand.
- Waar nodig kan het waterschap als mitigerende maatregel peilgestuurde drainage inzetten. De boer kan deze vervolgens inzetten als subirrigatie, dus infiltratie van water in de grond in droge tijden.

Kosten en baten

De aanpak in deze voorbeeldbeschrijving is niet technisch van aard. Het beschrijft onder andere de mogelijkheid om fondsen beter te besteden (meer natuur en betere koppeling van belangen voor hetzelfde geldt), fondsen te bundelen en procedures aan te passen op de te bereiken doelen. Per saldo levert dat natuurlijk klimaatwinst op.

Toepassing

Het concept dat in deze voorbeeldbeschrijving is toegepast is in feite overal toepasbaar, alhoewel de mix van in te zetten instrumenten van geval tot geval zal verschillen.

Meer info

<https://maasgaard.info/>

Martijn Schraven van Waterschap Limburg: M.Schraven@waterschaplimburg.nl.

